

ÚJ KÖNYVEK

**Attila Chikán – Erzsébet Kovács – Zsolt Matyusz –
Magdolna Sass – Péter Vakhil:
Inventories in National Economies – A Cross-
Country Analysis of Macroeconomic Data**

**(Készletezés a nemzeti gazdaságokban – makrogazdasági adatok nemzetközi
elemzése)**

Springer, 2018, 214 oldal

Amíg a készlet tart – még kapható a Springer Kiadónál 2018-ban megjelent könyv. A mű a készletek hosszú távú alakulását mutatja be az OECD-országokban. A nemzetgazdasági szintű készletfelhalmozás (amelyet az éves készletváltozás és a GDP hányadosával mérnek) eddig a nemzetközi szakirodalomban nem látott átfogó elemzését adja a kiadvány, feltárva a készletalakulásra ható makrogazdasági tényezőket az egyes országok gazdaságának legfontosabb jellemzőivel összevetve. A készletfelhalmozás a fejlett országokban ugyan a GDP felhasználásának csak igen kis hányada, közgazdasági jelentősége azonban jóval nagyobb számszerű súlyánál, sok mindent megmagyaráz a gazdaság működésének ingadozásaiból. A szakirodalom szép számban tartalmaz elemzéseket ezekkel a magyarázatokkal kapcsolatban, eddig azonban nem született olyan mű, amely szisztematikus összefoglaló képet adott volna a makrojelenségek és a készletek kapcsolatáról – holott az a felfedezés már jó ideje megszületett, hogy a makromodellek működését és eredményeit a készletek bevonása sokszor alapvetően megváltoztatja. Sok szakértő egyfajta gazdasági barométerként tekint a készletalakulásra, ebben az értelemben a készletezési folyamatok ismerete a gazdaságpolitika szempontjából is jelentős.

Sajátos és fontos tartalmi eleme a könyvnek, hogy feltár a kelet-közép-európai országokban bekövetkezett rendszerváltás okozta néhány fontos, a készleteket

<https://doi.org/10.47630/KULG.2019.63.1-2.117>

is magába foglaló, ezen azonban túlmutató jelentőségű hatást és ezek okozati összefüggéseit.

A könyv *hét* nagyobb *fejezetre* tagolódik, minden fejezet részletes irodalomjegyzékkel zárul. Ez a megoldás segíti az olvasót abban, hogy az egyes fejezeteket – akár tetszőleges sorrendben – olvasva könnyen megtalálja az egyes résztémákhoz kapcsolódó cikkeket, könyveket.

Az *első fejezet* bevezető jellegű, definíciók értelmezését és a készletek állományára, változásaira ható vállalati és makrogazdasági szintű tényezőket foglalja össze. Tekintettel arra, hogy a gazdaságot jellemző mutatók jelentős része „stock” jellegű, azaz állományokra vonatkozik, a készletekkel kapcsolatos fogalmi kör, illetve elméleti megfontolás értelemszerű kiterjesztéssel a gazdasági jelenségek széles körére alkalmazható. Sajnos a szakirodalomban sok a pontatlanság, ezért fontos, hogy a szerzők a fejezetben tisztázzák a fogalmakat.

A *második fejezet* rendkívül alapos szakirodalmi áttekintés. A könyv a készletjelenségek minden eddiginél átfogóbb elemzését tűzte ki célul, ezért különösen fontos, hogy stabilan építkeznek, azaz számba veszi és felhasználja a korábbi kutatások láthatóan igen széles körét. Rámutat arra a mind elméleti, mind gyakorlati szempontból fontos negatív következményekkel járó jelenségre, hogy a mikro- és makrogazdasági készletelemzés között gyakorlatilag nincs átjárás, sőt a készletfelhalmozás szerepe ellentmondásos a két síkon: mikroszinten a stabilitáshoz járul hozzá, makroszinten pedig éppen destabilizáló hatása lehet. Az áttekintés kitér a készletek gazdaságtanának mindhárom (vállalati, iparági és nemzetgazdasági szintjének) irodalmára, sőt az eddig még kevésbé vizsgált fogyasztói vagy háztartási készletezésre is.

Miért is tartanak készleteket a vállalatok? Ez a kérdés a szakirodalomban már 1957-ben felmerült. *Franco Modigliani*¹ négy okot sorolt fel, ezek: a beszerzési költségek alakulása, a folyamatos termelés biztosítása, az áruk árának változása és a bizonytalanságok kiküszöbölése. Később a vállalati készletezésről számos elméleti modell készült. Ezek lineáris, statikus és dinamikus fajtáit ismerteti a könyv az empirikus tesztek eredményeivel együtt. Ezek után a szakirodalmi ismertető rátér arra, hogy milyen tényezők befolyásolják a vállalati készletek alakulását. Fontosak a vállalat jellemzői (itt a vállalat mérete és tulajdonosi szerkezete is számíthat), pénzügyi helyzete, jövedelmezősége, stratégiája. A készletek alakulására hatása van a válasz-

¹ *Modigliani, F.* [1957]: Business Reasons for Holding Inventories and Their Macro-Economic Implications. In: Problems of Capital Formation. Concepts, Measurement, and Controlling Factors. Conference on Research in Income and Wealth, 495–511. o. NBER. Letölthető: <http://www.nber.org/chapters/c5592>

tott vállalatvezetési elveknek és módszereknek is (például: just in time, total quality management). A kötet megemlíti a fogyasztói készleteket is, amelyek befolyásolják az áruk árának alakulását is, erről a témáról azonban jóval kevesebb tanulmány készült.

Mi jellemző a készletekre iparági szinten? A válasz lehet az, hogy „attól függ”. E téren a szakirodalom főleg a feldolgozóipart és a kereskedelmet vizsgálja, és megállapítja, hogy az ágazati jellemzők (például: exportintenzitás, ágazaton belüli verseny) és a válságok hatása is alakítja a készletszintet. A könyvből látható, hogy sajnos az iparági szintű készletezés vizsgálata még nem szisztematikus.

Makrogazdasági megközelítésben a szakirodalom elsősorban a készletezési ciklusokat és azok üzleti ciklusokhoz kötöttségét elemzi. Prociklikus és kontraciklikus hatások is bizonyíthatók több országban. A készletek alakulását többen integrálták makrogazdasági modellekbe is – több-kevesebb sikerrel. Elemezték a pénzügyi politika, a külkereskedelem, az infrastruktúra állapotának hatását is a készletekre. Igen érdekes állítás, hogy az 1980-as évek és 2007 között többek között a készletciklusok egyre csökkenő volatilitása okozta a nagy mérséklődés (Great Moderation) időszakát. Mindehhez az információs technológia forradalmi fejlődése is hozzájárult, ami lehetővé tette a jobb készletmenedzsmentet. A készletek viselkedését, sokkenyhítő hatását a 2008–2009-es válsággal kapcsolatban is elemezte néhány tanulmány. A szakirodalmi áttekintés ezek után az egyes országok, térségek tapasztalatait mutatja be, kitérve a szocialista tervgazdaságokra és a mérési problémákra is.

A kötet *harmadik*, módszertani *fejezete* bemutatja a választott adatokat és országokat, illetve a vizsgálati módszertant. A szerzők az OECD-országokat tömörítő adatbázist használták (az összehasonlíthatóságot biztosító okok miatt kihagyva Mexikót és Luxemburgot), és két fő csoportot képeztek: a hagyományos piacgazdaságok és a poszt szocialista országok csoportját, ezeket időperiódusok szerint tovább bontottak. Ezek után a változók és számítási módszerek leírása következik. A GDP-komponensek mellett számos további makrováltozó idősorát elemezték többváltozós statisztikai módszerekkel. Az e módszerekről írt áttekintés olyan rövid, hogy a készletek iránt érdeklődő olvasót nem riasztja el, előkészíti azonban a szerzők saját statisztikai elemzéseit összefoglaló *negyedik fejezet* olvasását. A *harmadik fejezet* záró referenciák között mindenki találhat részletesebb módszertani útmutatást. Az adatok megszerzéséért folytatott küzdelmet is hatásosan bemutatják, a hiányzó adatokról táblázatot közölnek. Az elemzés egyik magyar szempontból különösen érdekes eredménye, hogy a tervgazdaságoknak a szakirodalomban jól dokumentált sajátos készletviselkedése – a kiugróan magas készleteken belül az inputkészletek

dominanciája – a piacgazdasági átmenetben nagyon rövid idő alatt tűnt el és változott át „piacgazdaságira”. A piacgazdaságokban ugyanis az input- és outputkészletek aránya nagyjából egyforma. A könyv megállapításai szerint az átalakuló országokban a piac és a fogyasztói elégedettség növekvő szerepe racionálisabb készletezést és így összességében a tervgazdaságinál alacsonyabb készletfelhalmozást eredményezett már rövid távon is. Ugyanakkor a szerzők nem vizsgálják, hogy a volt szocialista országok hogyan épültek be a globális készletberuházási ciklusba, e nélkül komoly hiányérzete lehet az olvasónak, különösen ha ezen országok valamelyikét kutatja. Egy másik lehetséges további kutatási irány is felmerül: érdemes lenne kibővíteni a készletalakulás elemzését olyan országokkal, amelyek még „átalakulóban” vannak – bár a könyv módszertani fejezete alapján ezekről aligha állnak rendelkezésre megfelelő adatok.

A *negyedik fejezettől* kezdve ismerhetjük meg a szerzők statisztikai elemzéseinek, számításainak eredményeit. Az OECD-országokra vonatkozó adatokat, grafikonokat a periódus egészére (1970–2013) nézve és kettébontva is (1970–1993 és 1994–2013) láthatjuk jól követhető értelmezésekkel, elemzésekkel. A teljes időtartam kettébontása lényegesnek bizonyult, a teljes minta magatartása lényeges eltéréseket mutat a két alperiódusban. A kilencvenes évek közepéig terjedő időszakban a készletfelhalmozás összességében csökkenő tendenciát mutat, s az egyes országok adatai egyre jobban „hasonlítanak” egymásra. A kilencvenes évek közepétől ezek a tendenciák nem érvényesülnek. Ezen kívül az említett országcsoportok szerint külön táblázatok, klaszterek grafikonokkal és idősoros ábrákkal együtt megtalálhatók a fejezetben. Vizsgálják a szerzők az egyes makrováltozók és a készletfelhalmozás közötti korrelációkat, és gyenge, de látható szabályosságokat találnak: általánosságban elmondható, hogy a készletfelhalmozás pozitívan korrelál a növekedéssel, a beruházásokkal, a termelés és a kereskedelem mutatóival, míg negatív összefüggés érvényesül az egy főre jutó GDP alakulásával, a fogyasztással és a gazdaság nyitottságával. Ez utóbbi összefüggés különösen érdekes, hisz azt az anekdotikusan gyakran emlegetett tételt támasztja alá, hogy a készletek és a külkereskedelem mintegy alternatív adaptációs mechanizmusokként képesek működni. Rámutatnak a szektorális hatások fontosságára, igazolják, hogy a „reál-” ágazatok (termelés, kereskedelem) részarányának csökkenése mérséklőleg hat a készletfelhalmozásra. Az adott témakörben új matematikai eszközökkel is elemzik a készletberuházási ciklusok természetét, bemutatják, hogy bár az egyes országok ciklusalakulása nincs erős kapcsolatban az aggregált ciklusokkal, azért érezhető, hogy a globalizáció és a

termelési láncok elterjedése hatott a ciklusokra és a készletek volumenére is, történetileg nézve csökkentve azt. Egy termelési láncban részt vevő vállalat jórészt attól függően készletez, hogy hol helyezkedik el a láncon belül, mekkora hozzáadott értéket termel. A *negyedik fejezet* második része a készletberuházási ciklusokról szól, amelyben a szerzők arra világítanak rá, hogy a piacgazdaságok átlagos GDP-arányos készleteinek több mint 40 éves idősorában 2-3 éves ismétlődő ciklusok húzódnak meg. Ez egybevág az irodalom korábbi eredményeivel, amelyek jóval rövidebb idősorok elemzésével készültek még jóval a válság előtt. A könyv ezután érdekes elemzéssel folytatódik: a szerzők a világtrend ciklusa, valamint az országok egyedi ciklusa közötti fáziseltolást is vizsgálták, vagyis azt a jelenséget, hogy egyes államokban a készletfelhalmozási ciklus hamarabb vagy később kezdődik. Az eredmények jól mutatják az országok szakosodásával járó időbeli eltolódásokat. A világkereskedelemben főleg bányászati nyersanyagokat beszállító Ausztráliában a készletberuházási ciklusok jó egy évvel korábban kezdődnek, mint általában a világban. Ezután a fejlett országok következnek: USA, Kanada, Egyesült Királyság és Németország. Ez utóbbi különösen érdekes, hiszen az egyesítés előtti időkre volt jellemző, hogy a német gazdaság saját trendje a globális készletberuházási ciklusok előtt járt. Az egyesítést követő években ez a ciklus belesimult az átlagos trendbe, majd csak az ezredforduló után tudott újra visszakerülni korábbi ciklusába. Látszik tehát, hogy egy ilyen strukturális változás hogyan billenti ki saját ciklusából a gazdaságot. A fejezet végét a szerzők még egy érdekes adalékkal zárják: a konjunktúraciklus és a készletciklusok kapcsolatát vizsgálták, és megállapították, hogy a készletfelhalmozás inkább a stabilabb gazdaságokban jellemző, míg az instabil konjunktúraciklusokban inkább leépítik azokat.

Az *ötödik fejezet* az elemzésekhez felhasznált makrogazdasági változók stabilitásáról szól, háttérrel teremtve a készletekre specifikált elemzésekhez. Ezek a változók egyrészt a GDP összetevői (magán- és kormányzati fogyasztás, bruttó állótökefelhalmozás, nettó export), másrészt egyéb mutatók (nyitottság, növekedés, GDP/fő, adóbevételek/GDP, kereskedelem). Hosszabb időperióduson keresztül vizsgálva ezek a változók az elemzés szempontjából nagyjából stabilnak mondhatók, ugyanakkor országspecifikus eltérések megfigyelhetők. A *hatodik fejezet* éppen ez utóbbi kérdést járja körül, mind a 32 országot külön elemzi, a készletciklusok alakulása szempontjából értékes kiindulópontot nyújtva ország- vagy országcsoport szintű készletelemzésekhez. Itt ismét kiemelendők a kelet-közép-európai országokra vonatkozó vizsgálatok, amelyek – az országoként gazdaságtörténetileg jól magyaráz-

ható eltérések mellett – kimutatják, hogy a piaci erők milyen gyorsan állították át ezen országok készletezési magatartását a hagyományos piacgazdaságokhoz jellemben hasonló, de annál hatékonyság szempontjából alacsonyabban haladó pályára.

A *hetedik fejezet* a kötet rövid összefoglalása és következtetések levonása. A kutatás igazolta a szerzők kiinduló fő hipotézisét, hogy a nemzeti készletberuházások saját endogén pályát követnek, s jól azonosíthatók azok a makrogazdasági változók, amelyek hatnak rájuk. A könyv részletes elemzései kiváló alapot nyújtanak a globalizáció és informatikai fejlődés további hatásainak későbbi vizsgálatához.

Jó tehát, ha van a könyvből otthon készleten...

Éltető Andrea

Éltető Andrea, az MTA KRTK Világgazdasági Intézetének tudományos főmunkatársa, kutató-csoport-vezetője. E-mail: elteto.andrea@krtk.mta.hu